

PROSTORNI RAZVOJ ĐURĐEVCA I NJEGOV OKOLIŠ S POSEBNIM OSVRTOM NA PRIDRAVSKI PROSTOR

Mladen Matica

Županijski zavod za prostorno uređenje
Jelačićev trg 15/II.
Koprivnica

Primljeno: 27. 11. 2010.

Prihvaćeno: 30. 9. 2011.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Pregledni rad

Review

UDK / UDC 912.43(497.5-35 Đurđevac)

SAŽETAK

U ovom radu obrađuje se prostorni razvoj Đurđevca i đurđevečkih konaka u 19. i početkom 20. stoljeća. U tom razdoblju đurđevački pridravski prostor je imao najdinamičniji razvoj te mu se zato daje posebna važnost. Ovaj prostor karakteriziraju dvije prirodno-geografske cjeline – rijeka Drava i đurđevečki Peski. Najveće promjene u pejzažu upravo su se događale na ovim prostorima. Stoga se prate promjene sjeverno i sjeveroistočno od Đurđevca. Đurđevečki Peski pružaju se između ogromnih prašumskih naplavnih površina koje su često bile plavljene hirovitom Dravom i Đurđevca.

Ovaj rad temelji se na obradi kartografskih prikaza, prvenstveno izvornih katastarskih podloga iz Đurđevačkog ureda za katastar. Specifičnost ovih podloga je da su na njima ucrtavane i upisivane sve promjene koje su se događale u prostoru (parcelacije, vlasnici, novi objekti i sl.).

U cijelom pridravskom prostoru ovdje su ostale najveće sačuvane šumske površine. Način života đurđevečkog «konačara» krajem 19. stoljeća bio je u skladu s održivim razvojem. Čovjek je proizvodio onoliko koliko mu je trebalo za život, živio je u skladu s prirodom ostavljajući u nasljedstvo današnjim generacijama kompleks đurđevečkih nizinskih šuma, sačuvanu rijeku Dravu (na području đurđevečkih konaka ni danas nije sagrađen klasičan nasip), mrtvice (Lepa Greda, Bakovci) i konačka naselja kao poseban oblik naseljenosti i života.

Ključne riječi: Podravina, Đurđevac, rijeka Drava, povijest okoliša, konaki

Key words: Podravina, Đurđevac, Drava river, environmental history, lodgings

RAZVOJ ĐURĐEVCA DO 19. STOLJEĆA

Đurđevac se prvi puta spominje u dokumentu iz 1267. godine, kao selo (villa sancti Georgii). Radi se o darovnici Bele IV., hrvatskog i ugarskog kralja iz 1267. godine, koju je potvrdio i s graničnim međama dao Belin sin, kralj Stjepan II., godine 1270. nadbiskupu Ostrogonskom Filipu u Pešti. Radi se o posjedu Prodavić nekog Korarda sina Korardova, što ga je ovaj radi uvrede kralja Bele IV. izgubio, a kralj Bela IV. ga dariva nadbiskupu Ostrogonskom Filipu i njegovu bratu Tomi kao znak priznanja velikih usluga kralju Beli. Prema opisu graničnih međa taj posjed je vrlo velik i proteže se područjem Podravine od Hlebina sve do Kloštra i današnjeg Ferdinandovca¹.

¹ CVEKAN Paškal, Đurđevac kakav nije poznat, str. 23.

Tablica 1: Kretanje broja stanovnika Đurđevca i đurđevečkih konaka (1890.-1921.)

	1890.	1900.	1910.	1921.
Grkine	95	126	197	176
Hladna Voda	161	68	83	75
Severovci	229	355	379	398
Bakovci	211	166	189	208
Kranjica	149	154	215	260
Lepa Greda	145	203	207	297
Lukin Mekiš		90	130	127
Đurđevečki Pavlanci	93	113	163	154
Đurđevečke Trepče	114	161	171	164
Đurđevečke Rakite	30	46	69	62
Đurđevac	6019	6481	6904	6599
Ukupno	7246	7963	8707	8520

Izvor: Korenčić, M. (Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb, 1979.

Crkva sv. Jurja prvi puta se spominje u popisima iz 1334. što ga je tada sastavio zagrebački kanonik Ivan². Oko te crkve razvilo se s vremenom trgovište Đurđevac. U to vrijeme formiraju se u Podravini putovi i naselja sličnog rasporeda kakav je danas. Đurđevac je tada spadao u Križevačku županiju. Za vrijeme pripadnosti kralju Sigismundu 1426. godine trgovištu Đurđevac pripadala su 82 sela³. Kralj Matija Korvin zaposjeda Đurđevac 1465. i prodaje ga 1470. Ivanu Ernuštu. Ernušti su vladali Đurđevcem do 1541. godine⁴. Da je Đurđevac bio veliko središte ovoga kraja govori podatak da su u Đurđevcu 1501. godine bila 4 svećenika⁵, što znači da je tada uz utvrdu već postojalo i oveće trgovište. Prvi kartografski spomen Đurđevca nalazimo na Lazarusovoj karti Ugarske iz 1528. godine⁶.

Đurđevac je nastao usred močvare na povišenim pješćanim "gredama". Aluvijalna ravan zbog čestih izlivanja Drave i velikih močvara nikako nije bila pogodna za stvaranje naselja. Zbog takvog položaja Đurđevac nije imao većih razvojnih mogućnosti. Neregulirana, divlja Drava često bi preplavila cijeli kraj, pa je tako s potocima, koji su dolazili s Bilogore, nanosila i na taj način izdizala tlo. Time se samo zemljište počelo isušivati, pa kako je bilo plodno zbog mineralnih sastojaka, stvorili su se preduvjeti za ljudska naselja⁷. Pretpostavka je da je prvobitno naselje bilo nešto južnije od današnjeg na lokalitetu Pri Turnu.

Sjeverno i sjevero-istočno od Đurđevca pružale su se šumske površine, a dalje prema rijeci Dravi prelazile su u ogromne prašumske naplavne površine koje su često bile plavljene hirovitom Dravom. U tom području 1334. i 1501. godine spominje se Župa Svetog Pavla (današnji

² BUTORAC Josip ; Popis župa Zagrebačke biskupije godine od godine 1334. str. 26.

³ HORVAT Rudolf.; Povijest Đurđevca, str. 5.

⁴ Isto, str. 6.

⁵ RAČKI Franjo ; Popis župa Zagrebačke biskupije godine 1344. i 1501., str. 214.

⁶ SLUKAN-ALTIĆ Mirela; Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada, str. 91.

⁷ VIDAKOVIĆ Marko; Analiza strukture i predlog za regulaciju podravskog Đurđevca, str. 14.

Tablica 2: Kretanje broja stanovnika Novog Virja (1890.-1921.)

Popisi	Broj	Lančani	Razlika	
	stanovnika		apsolutna	u %
1880.			0	-100,00
1890.	2228		2228	-100,00
1900.	2854	128,10	626	28,10
1910.	3121	109,36	267	9,36
1921.	3074	98,49	-47	-1,51

Izvor: isto

Pavlanci)⁸. Prodorom Turaka dio stanovništva Đurđevca sklanja se u ovo nepristupačno (sigurno) područje u kojem je boravilo za najvećih opasnosti.

Turci su počevši od 1521. godine osvajali Slavoniju. Osijek su zaposjeli 1526. godine, a Voćin s najvećim dijelom slavonske Podravine i Pakrac s okolicom 1543. godine. Kralja Ferdinand je obranu Podravine povjerio 1548. godine kapetanu Luki Sekelju. On je držao svoje čete u Koprivnici, Virju i Đurđevcu, a morao je također braniti Viroviticu i Gorbonuk. Tada je došlo do formiranja koprivničke kapetanije u sklopu slavonske Vojne krajine što je ustvari zametak Vojne Krajine u Podravini⁹. Iz Požege je Ulama - beg 1552. godine krenuo na Viroviticu i osvojio je. Ne mogavši zauzeti Virje, udario je Ulama - beg na Đurđevac, no bez uspjeha¹⁰. Turci su tvrđavu u Virovitici pojačali i u nju stavili jaku vojničku posadu. Od tada je nestalo sigurnosti u đurđevačkoj Podravini, kamo su Turci često provaljivali paleći kuće i odvođeci ljude i stoku. Uskoro su opustjela gotovo sva sela između Virovitice i Koprivnice, odakle se stanovništvo iselilo u sigurnije krajeve, naročito u južnu Ugarsku¹¹. Gotovo na ničijoj zemlji najistaknutija prema turskoj granici, uporno se držala tvrđava Đurđevac. Prvi poznati kartografski prikaz utvrde Đurđevac s naseljem nastaje 1556. godine. Izradio ga je talijanski carski inženjer i kartograf Nicolo Angielini¹².

U ovom razdoblju uslijed turske opasnosti dio stanovnika povukao se u šumsko područje pijesaka i bereka, i tamo se bavio stočarstvom. Zbog malog broja ljudi intenzitet čovjekova djelovanja u prostoru oko Đurđevca je smanjen. Već u prvoj polovici 17. stoljeća uslijed naglog povećanja broja stanovnika antropogeni utjecaj u prostoru je bio sve veći. Tada je već počelo ogoljivanje đurđevačkih pijesaka, koje se nastavilo sve većim intenzitetom u idućem stoljeću.

Nakon Karlovačkog mira 1699. godine, čitavo područje Đurđevca ostalo je u sastavu Vojne Krajine iako je turska opasnost minula, kako bi monarhija mogla koristiti i dalje ovdašnje pučanstvo za svoje ratne pohode diljem Europe. Sjedište varaždinskog generalata 1731. godine seli iz Varaždina u Koprivnicu. Za vrijeme Marije Terezije, 1746. godine, došlo je do preustroja Vojne krajine. Varaždinski je generalat dobio dvije regularne pukovnije sa zajedničkim područjem, a ove su se 1756. godine prozvale: đurđevačkom i križevačkom pukovnijom (regimentom)¹³.

⁸ RAČKI Franjo ; Popis... str. 214.

⁹ HORVAT Rudolf; Povijest Đurđevca, str. 8.

¹⁰ isto, str. 9.

¹¹ isto, str. 10.

¹² SLUKAN-ALTIĆ Mirela; Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada, str. 92.

¹³ CVEKAN, P.; Đurđevac-kakav nije poznat, str.46.

Sl. 1 Specijalna karta Hrvatske i Slavonije iz 1879. godine mjerila 1: 75 000
Izvor: Arhiv Gradske knjižnice Đurđevac

Ustrojstvom iz te iste godine Đurđevačka pukovnija (sa sjedištem u Đurđevcu) se radi lakšeg i uspješnijeg upravljanja, područno razdijelila u 12 kapetanija (kumpanija), a svaka kapetanija sastojala se od više manjih upravnih jedinica koje su se nalazile u selima, a nazivane su štacije ili straže (općine). To su bile sljedeće kapetanije: Grubišno Polje, Kovačica Gornja, Severin, Rača, Veliko Trojstvo, Pitomača, Đurđevac, Virje, Novigrad, Peteranec, Sokolovac i Kapela. U đurđevačku kapetaniju broj 7 pripadala su mjesta: Budančevica, Budrovec, Čepelovec, Ferdinandovec, Đurđevac, Kalinovac, Prugovec i Sirova Katalena¹⁴. Krajišnici đurđevačke pukovnije zvali su se Đuroki. Kao stožerno mjesto Đurđevačke pukovnije Đurđevac je postao glavno trgovačko središte na ovom području. Đurđevac se prostorno širi, a prvi put je detaljno prikazan tlocrt naselja 1780. godine na karti koja je izrađena u svrhu regulacije rijeke Drave¹⁵. Iz te karte se vidi da su Đurđevački Peski bili u drugoj polovici 18. stoljeća ogoljeli. Naselje je postojalo samo na uzvišenim gredama (naseljeni su Veliki i Mali Brvci, centar vezan uz župnu crkvu i utvrdu, Varaš, te Farbarov Breg do vodotoka). Ucertana je kapela Svetog Lovre na starom groblju i kapela Svete Rožalije na Brvcima. Kapela Svetog Lovre obnovljena je 1742. godine. Poslije 1826. godine kapela i groblje su zapušteni¹⁶.

¹⁴ isto, str.46.

¹⁵ SLUKAN-ALTIĆ Mirela; Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada, str. 94.

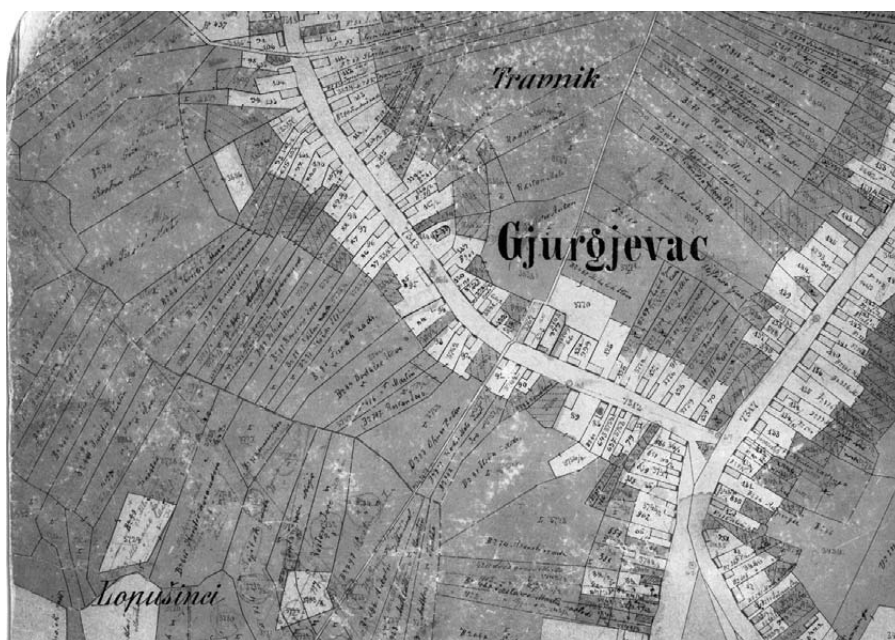
¹⁶ CVEKAN, P.; Đurđevac..., str.79.

PROMJENE OKOLIŠA U 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA

Močvare oko Đurđevca počele su se odvodnjavati pod upravom Vojne Granice 1820. godine. Đurđevac je 12. lipnja 1827. godine zadesila teška nesreća. Uslijed neprekidnih kiša u Štajerskoj i Koruškoj tako je nabujala rijeka Drava, da je izašla iz korita i poplavila Podravinu. U Đurđevcu je voda 1 hvat visoko pokrila sve vrtove, livade polja i ceste. Tom su prigodom nastradali svi usjevi, a poginulo je mnogo ljudi i stoke¹⁷. Nakon toga započeli su prvi radovi na smirivanju Drave.

Specijalna karta Hrvatske i Slavonije iz 1879. godine mjerila 1: 75 000 (sl. 1.) prikazuje kako je izgledao Đurđevac i pejzaž đurđevačke Podravine sredinom 19. stoljeća (franc-jozefinska izmjera). Đurđevac je već poprimio današnje obrise, a izgrađeni su sljedeći dijelovi: Varaš, Bent, Brvci, Novo Selo (dio), Ciganija, Pri Lovrencu, Farbarov Breg, Kandalovec, Kopčica, Rešetariš, dio današnje Vinogradske ulice (otprilike do pruge) i dio oko današnjeg sajmišta na Ledinama, a na Peskima samo Pemija i današnja ulica Matije Gupca. Ova ulica se ističe geometrijskom pravilnošću, a to nam samo dokazuje koliki je bio utjecaj Vojne Krajine na izgradnju naselja.

Peski su dakle najmlađi dio Đurđevca, koji je nastao na pokretnom pijesku, koji je ljudima ulazio i u kuće. Kako se naselje počelo širiti i u niže dijelove bilo je potrebno prije gradnje kuća navoziti mnogo zemlje, takav primjer je Kandalovec. Sa svih strana grad je bio okružen močvarnim terenom obraslim vrbom i johom. Prostor južno i jugozapadno od Đurđevca je bez vegetacije i močvarnog tla, što znači da su te i danas najkvalitetnije oranice tada bile potpuno iskorištene. Zbog već navedenih razloga Peski su potpuno ogoljeli i predstavljaju nešto poput tampon zone između đurđevačkih močvara i bereka (poloja) sjeverno od pjesaka. Ističu se ogromni šumoviti Preložnički berek i Jelik. Pukovnik Čivić dao je iskopati današnji kanal Čivićevac, od Molvi do rudine Stiska zapadno od Đurđevca, te od Kalinovca do sutoka potoka Bistra u Rog strug. To je ujedno i najvažniji odvodni kanal u đurđevačkoj Podravini. Čivićevac spaja korita Komarnice, Zdele, Hotove i đurđevačkih kanala. Iz karte je vidljivo da je Virje već tada imalo obrise kao i u 20. stoljeću. Virjanski konaki prostirali su se od Sekulina do Karaške luke na istoku odnosno

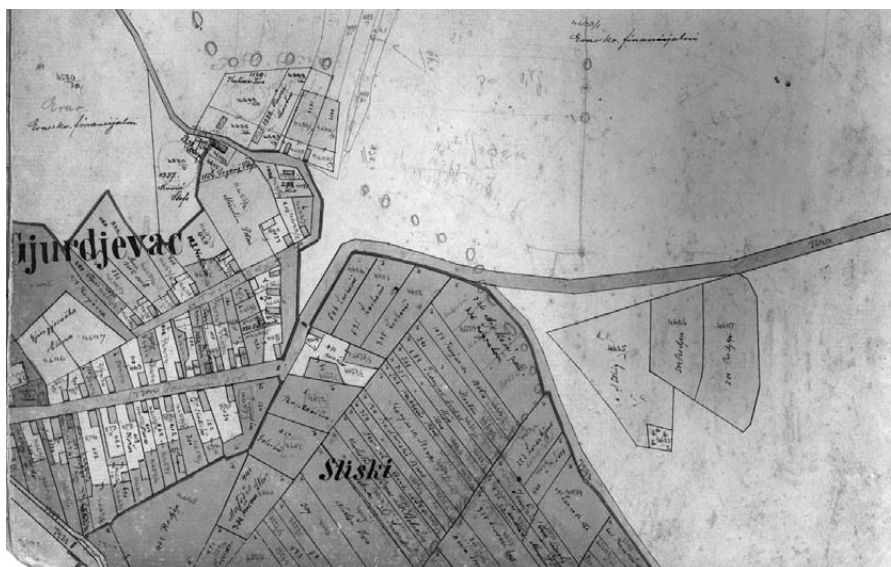

Sl. 2 Segment
katastarske podloge
Gjurđevac 14 (1:
2880) – Ledine
Izvor: Katastar
Đurđevac

¹⁷ HORVAT Rudolf; Povijest Đurđevca, str. 60.

Lepe Grede. Drava je imala meandrirajući tok, više tokova. Đurđevečki konaki pritezali su se na zapad (15 km) sve do starih tokova rijeke Drave. Đurđevac je bio naselje na Dravi. Između Sekulina i Bukevja odnosno usred Virovskih konaka nalazili su se Đurđevečki mlinovi. Razlog tome je najvjerojatnije što su đurđevečki konaci na samoj obali Drave (Pri Brestu, Bakovci) bili zapravo uz stara odumirajuća korita kroz koja nije tokom cijele godine tekla voda. S druge strane većina tadašnjeg glavnog toka rijeke pripadalo je Mađarskoj. Naselje Ferdinandovac ističe se na karti svojim planski rasterom kuća usred šumovitog područja. Kao obrana od poplava vidljiv je bent koji se proteže od Sekulina pa sve do Podravske Sesvete. Po bentu se odvijao promet i uz njega su nastajala konačarska naselja. Stari drum prometno je spajao konake i istovremeno branio od visokih voda Drave. Najveće šumske površine na đurđevečkim konacima su Grabrina, Lepa Greda, Krajnička šuma, Drvoseki, Preložnički Berek.

Na originalnim katastarskim kartama¹⁸, gledajući po toponimima, nabrojiti ćemo samo neke rukom upisane «uživatelje» posjeda: *Lopušinci* (Nikša Stjepan, Martin, Ivo, Petar i Mato, Ivan-

Sl. 3 Segment
katastarske podloge
Gjurgjevac 15 (1:
2880) – Peski
Izvor: Katastar
Đurđevac

Sl. 4 Segment
katastarske podloge
Gjurgjevac 5 (1:2880)
– Novo Selo
Izvor: Katastar
Đurđevac

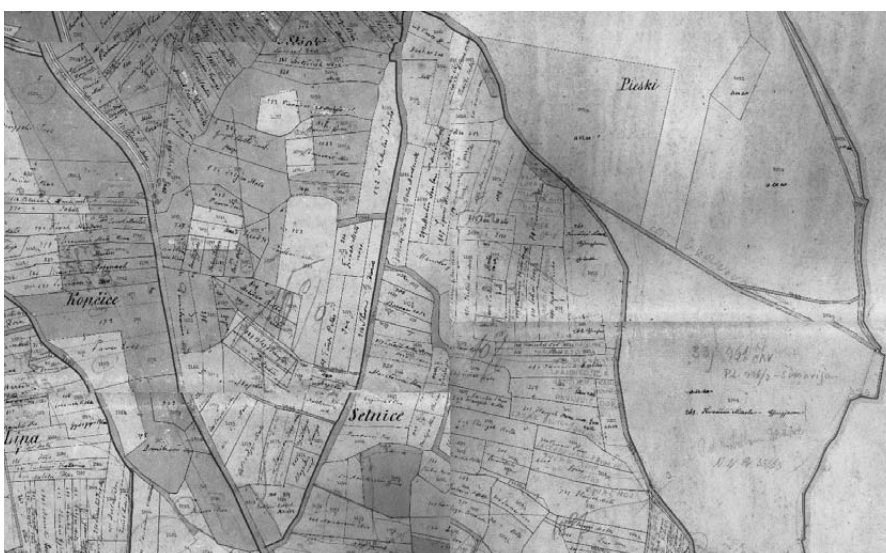
¹⁸ Iz arhiva Katastra Đurđevac

dija Martin, Štefoković Mato, Josip, Ivo i Boltek, Mišulin zadruga, Redjep zadruga, Mrculin zadruga, Sedmak zadruga, Posavec zadruga, Filipović zadruga), *Lipa* (Imbriša zadruga, Maletić Petar, Car Mato i Brestak zadruga), *Preložnički Berek* (Topolčić Ivo, Horvat Petar), *Peski* (Seleš Josip, Mišulin Petar, Hudelist Josip), današnji geografsko-botanički rezervat Đurđevački pijesci (Kovačić Nikola), *Brezovice* (Horvat Petar i Mato, Konjarek Mato), *Grkina* (Šiptar zadruga, Seleš zadruga, Patačko Stjepan, Blaga Stjepan i Mato), *Leščinci* (Jakupović zadruga, Martonja Josip, Zlatec Petar, Vokšan Gjuro i Petar, Vodaković Ivo i Bolto, Krušec Gjuro), *Grabanka* (Klikić zadruga, Jendrašić Martin, Luka i Josip, Bobovčan Mato, Belobrk zadruga), *Sračnice* (Piškorec Mato, Vokšan Mato), *Jablanovec* (Martonja Stjepan, Cikoš Ivo, Štefanov Bolto, Lovašen zadruga, Hodić Stjepan, Radman Mato, Tomerlin zadruga, Hajduković Martin, Tomica Mato i Stjepan, Bobovčan zadruga, Stankeric Gjuro, Jendrašić Martin, Luka i Josip), *Severovci* (Kožar Ivo, Ivandija Josip, Martin i Bolto), *Trepče* (Golubić Mato, Fucak Martin, Kokotić, Kovačić), *Pavljanci* (Turković Kata i Bolto, Živko Martin i Bara, Jendrašić, Turbelija Stjepan, Ružić zadru-

Sl. 5 Segment
katastarske podloge
Gjurgjevac 18 (1:
2880) – loznjak na
Peskima
Izvor: Katastar
Đurđevac

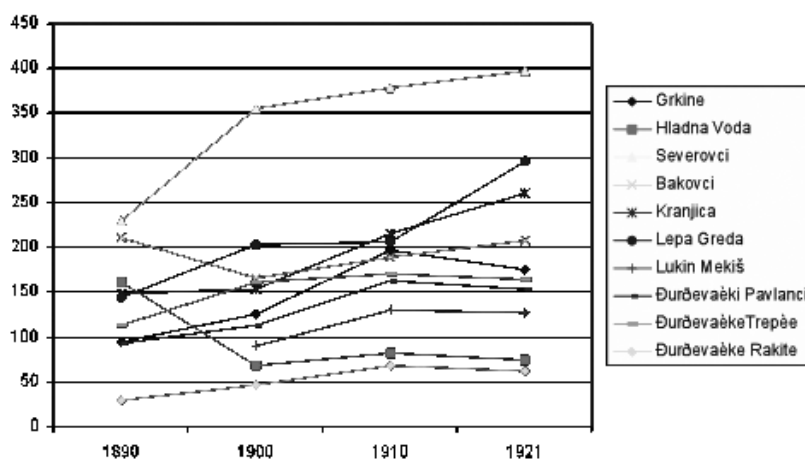
Sl. 6 Segment
katastarske podloge
Gjurgjevac 12 (1:
2880) – današnji
rezervat Đurđevački
pijesci
Izvor: Katastar
Đurđevac

ga), *Mlađ* – uz samu obalu rijeke Drave (Piškorec Josip, Csih Janos iz Vizvara), *Lukin Mekiš* (Markovica, Horvat, Seleš), *Bakovci* - uz samu obalu rijeke Drave (Hodalić Martin, Bobovčan Đuro, Ivandija Martin, Laklija Stjepan, Matočec zadruga), *Rakite* (Štefoković Mato, Ivan i Boltek, Franković Josip i Blaž, Čupen zadruga iz Kloštra) i *Kranjica* (Topolčić Mato i Bolto, Robotić Ivo, Ređep Bolto). Štefoković Mato, Ivan i Boltek imaju posjede uz rijeku Dravu i u Đurđevcu što znači da još uvijek nije bilo došlo do preseljenja dijela zadruge na konake. Rudine na područja naselja Đurđevac su: Leščinci, Grabanka, Sračnice, Jablanovec, Lopušinci, Francovo brdo, Pavišin brieg, Klen, Sošice, Kostanj, Blažon, Gjudiš, Čepelovačka staza, Buščić, Vidak, Dolj, Dobovčić, Krč, Sied, Koljak, Taborište, Plavišće, Selnice, Stiski, Kopčice, Lipa, Sečica, Breščice, Za gradom, Kudrinka, Pieski i Sračnice.

Prvotno su se sve oranice prostirale južno i jugozapadno od Đurđevca. Sve većoj potrebi za oranicama udovoljavalo se krčenjem šikara, konačkih šumskih parcela, što ih je stanovništvu ustupljivala država¹⁹. Sav posjed što bi ga neka kuća posjedovala, nalazi se u polju na nekoliko mjesta ali ponekad i sav na okupu. Ako se i nalazio na više mjesta, bili su to veliki jedinstveni komadi zemlje. Običaj je bio da se oko jednog kompleksa zemlje ostavi za među dosta široka živica, šikara ili «seča» i takav ograđeni komad zemlje zvao se «ograd». Sve do dioba zadruga bili su to veliki posjedi (5-10 jutara)²⁰. Donesen je 1850. godine novi zakon za Vojnu Krajinu. Prema tom zakonu graničarske zadruge postale su vlasnici poljoprivrednog zemljišta (mekote, livade, pašnjaci, vinogradi) koje su posjedovale, dok je pravo korištenja šume ostalo kao do tada. Krčenjem šuma, uz minimalnu odštetu, prelazila je krčevina u vlasništvo zadruge. U pojedinim zadrugama bilo je i do 20 ljudi²¹. Vlasti su i iz strateških razloga silile seljake na krčenje šuma. Tako je razdijeljeno cijelo područje između Đurđevca i Peski, odnosno današnje livade i oranice «za gradom». Đurđevačka imanja nalazila su se dijelom u naselju, dijelom van naselja. Poljoprivredna proizvodnja bila je samodostatna²².

Naseljavanjem prostora prema Dravi izgrađen je i put Stari drum koji je za vojničke potrebe povezivao Đurđevac s prijelazom na Dravi nešto južnije od Heresinja²³. Đurđevac se počeo širiti

Graf. 1 Kretanje broja stanovnika đurđevačkih konaka (1890.-1921.)
Izvo: isto

¹⁹ KRANJČEV Ivan, Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, str. 28.

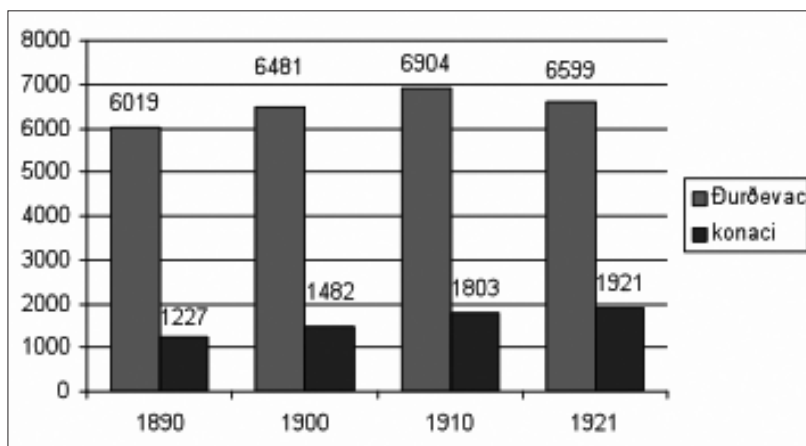
²⁰ Isto, str. 31.

²¹ VIDAKOVIĆ Marko, Analiza strukture i predlog za regulaciju podravskog Đurđevca, str. 55.

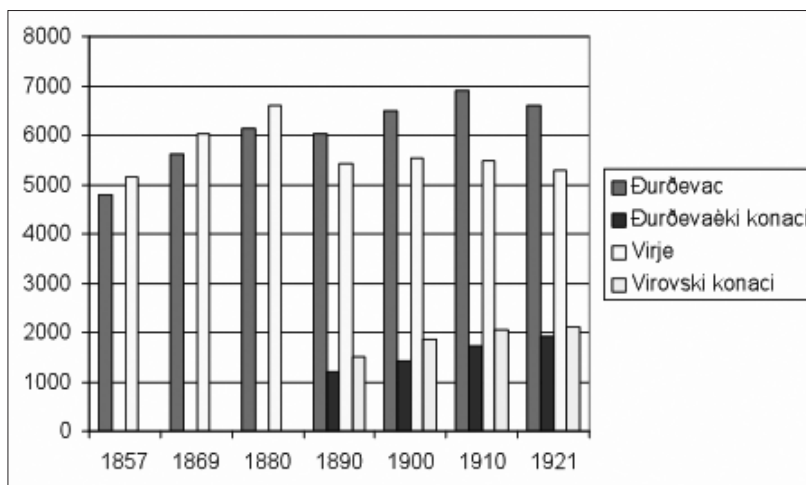
²² Poljoprivrednik je proizvodio onoliko i ono što mu treba.

²³ FELETAR Dragutin, Podravina, str. 208.

Graf. 2 Usporedba kretanja broja stanovnika Đurđevca i đurđevačkih konaka (1890.-1921.)

Graf 3 Usporedba kretanja broja stanovnika Đurđevca i Virja i pripadajućih konaka

prema jugu (Ledine) gdje se početkom 20. stoljeća uredilo Sajmište (sl. 2.). Iza svake kuće nalazi se vrt s voćnjakom i livada. To je još uvijek bilo naplavno i vlažno područje. Prema istoku odnosno Peskima Đurđevac se znatno proširio (sl. 3.). Iza kuća nalaze se livade kao i u nižem predjelu Stiski. Đurđevac se proširio i uz cestu na zapad prema Virju (sl. 4.). U tom predjelu je teren nešto viši i ima dosta oranica. Krajem 19. stoljeća Đurđevac se povezuje željeznicom s Koprivnicom i Zagrebom. Godine 1900. otvorena je pruga od Virovitice do Kloštra Podravskog, 1909. od Kloštra do Virja i 1912. od Virja do Koprivnice²⁴. Trasa pruge u velikoj mjeri prati trasu dotadašnjih glavnih putova. U Đurđevcu su postojale dvije željezničke postaje (glavna i stajalište Mlin).

ĐURĐEVEČKI PESKI

Najnovija istraživanja potvrdila su da genezu podravske pijesake možemo vezati uz najstarije holocensko razdoblje, odnosno uz intenzivne klimatske promjene na prijelazu iz ledenog (pleistocen) u sadašnje geološko doba (holocen). »Ove taložine fosilnih dina očito su sedimenti fluvijalnog podrijetla koji su krajem würma i početkom holocena pretaloženi djelovanjem vjetrova - odnosno eolskom erozijom - formirajući do danas u đurđevačkoj Podravini niski, valoviti reljef. Morfogeneza ovih pijesaka usko je povezana s velikom pleistocenskom plavinom južno od Bakonjske šume u Mađarskoj, koja je krajem würma i početkom holocena bila izložena snažnoj

²⁴ HORVAT R.; Povijest Đurđevca, str. 63.

eolskoj eroziji i dijelom tako prenesena u ovaj dio Podravine. Zbog promjene klime i zatopljenja topile su se velike količine leda i snijega nad Alpama te su vodene bujice nosile goleme količine materijala prema Panonskoj nizini. Na rubovima Alpa, a osobito u današnjoj zapadnoj Mađarskoj, stvorene su velike plavine koje su se poslije nastavljale na završne morene, ranije formirane djelovanjem ledenjaka tijekom pleistocena. S površine tih plavina vjetar je raznosio sitne čestice pijeska i drugog materijala u dijelove Panonske nizine. Tada su vladali dugogodišnji olujni vjetrovi jer je zrak nad zaleđenim Alpama bio hladan i težak, a nad Panonskom nizinom topliji i rjeđi pa se dizao prema gore. Tako se vjetar s Alpa stušio prema istoku i sa završnih morena i pogotovo plavina nosio (eolskom erozijom) goleme količine materijala. Na taj su način nastale mlađe lesne naslage te sedimenti pijesaka širom Panonske nizine, a osobito u Mađarskoj. Jedan manji relikv tih nanosa su i Đurđevački pijesci²⁵.

Mineralno-petrografsku analizu pijeska izvršio je Fran Kučan u Mineraloško-petrografskom zavodu u Zagrebu početkom 20. stoljeća. U svojem istraživanju posebno je proučavao pijesak iz Đurđevca a posebno pijesak iz Pijesaka kod Đurđevca. Za pijesak iz Đurđevca ustvrdio je da se od ostalih pijesaka u Hrvatskoj razlikuje svojom smeđom bojom, sitnozrnate strukture, bogat kremenom, granatom, muskovitom i epidotom. Dok je pijesak kod Đurđevca krupnozrnat i sivo-smeđe boje, istog sastava, a jedina je razlika što se umjesto muskovita javlja nepravilno zrnje vapnenca²⁶. Živi pijesak bio je veliki neprijatelj stanovništvu Đurđevca, jer mu je otežavao život na više načina; za nekoliko sati pijesak nošen vjetrom zatrpao bi dvorišta, uništavao vrtove i prodirao u svaki kut stanova, mijenjao smjer puteva²⁷. Naziv «živi pijesak» došao je zbog njegove pokretljivosti.

Djelovanjem humidne klime i vanjskih čimbenika na pijesak se stvara organski život odnosno biljni svijet. Dokaz tome je što je na obadviije lokacije utvrđena prisutnost organske tvari. To je dokaz da je područje Pijesaka bilo pod vegetacijom i šumom (tragovi hrasta). Postavlja se pitanje zašto su Pijesci oživjeli i kada se to dogodilo. Kronike u kojima se govori o razdoblju turske opasnosti (1552.-1684.) ne spominju žive pijeske. Iz čega se može zaključiti da ih nije bilo²⁸. Međutim, prvi dokazi o postojanju pješćanih površina oko Đurđevca nalaze se na kartama iz 17. i 18. stoljeća te iz opisa Đurđevačke pukovnije iz druge polovice 18. Stoljeća.²⁹

Od svojega taloženja do danas pijesci prošli nekoliko faza različite razine ogoljenosti. »U svim tim fazama važnu ulogu imala je lokalna eolska, ali i fluvijalna erozija. Ti erozivni procesi bitno su utjecali na sadašnju mikromorfologiju terena Đurđevačkih pijesaka. Na mlađe mijene ogoljelosti pijesaka snažan utjecaj imali su i destruktivski procesi. To se osobito odnosi na vrijeme intenzivnijeg naseljavanja okolnog prostora Podravine. Prije intenzivnije ispaše, krčenja i paljenja pijesci su bili posve ukroćeni, stabilni. Međutim, već od druge polovice 17., a pogotovo u 18. i 19. stoljeću dolazi do snažnijeg procesa naseljavanja (posebno susjednih holocenih i wúrmskih terasa na kontaktu prema Bilogori), a od kraja 19. stoljeća i do tzv. gladi za zemljom, odnosno guste naseljenosti s obzirom na motičarski sustav obrade i niske prinose, a rasta natali-

²⁵ FELETAR, Dragutin i FELETAR, Petar ; Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti Gornje hrvatske Podravine, str. 180.

²⁶ Isto, str. 181.

²⁷ SOKLIĆ Ivan; Biljni svijet Podravnih pijesaka, str. 3.

²⁸ Isto, str. 16.

²⁹ PETRIĆ, Hrvoje; „Neodrživi razvoj“ ili kako je krčenje šuma u ranome Novom vijeku omogućilo širenje đurđevačkih pijesaka, str. 14-21

Sl. 10 Segment katastarske podloge Gjurgjevac 28 (1: 2880) – Konaki Pri Brestu
Izvor: Katastar Đurđevac

tete i imigracija. Djelatnošću ljudi dobar dio Đurđevačkih pijesaka je ponovno ogolio pa je oživila i eolska erozija, a to je područje izgubljeno za stvaranje bilo kakvih sjedilačkih naselja³⁰.

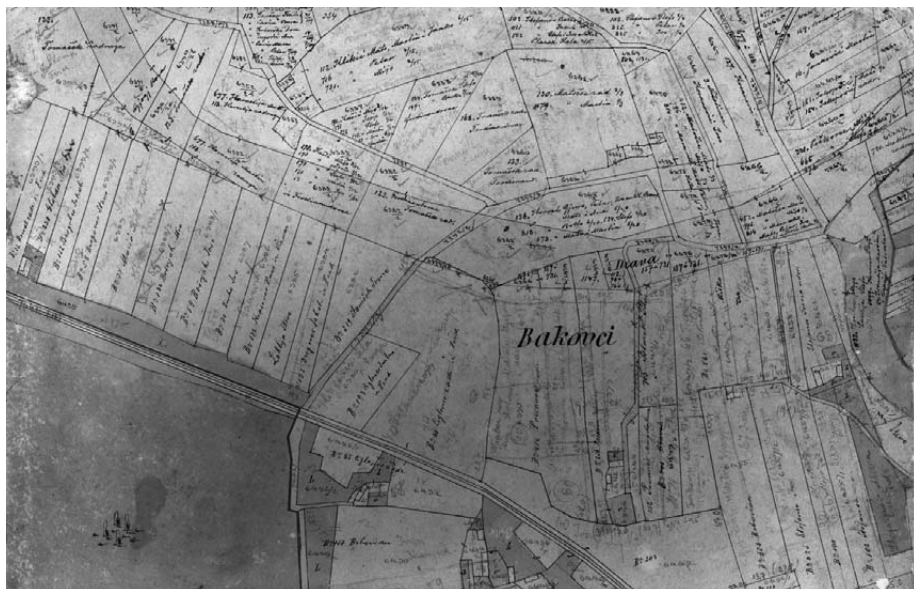
Pijesak nalazimo na potezu od Peteranca sve do Virovitice, ali kao morfološka znamenitost dolazi do izražaja samo na Đurđevačkim Peskima odnosno potezu Molve-Podravske Sesvete. Dio pijeska sedimentiran je i po sjevernim obroncima Bilogore, a velike količine tog pijeska vodotoci su nosili u nizinu. **Pojedine segmente pijeska nalazimo po cijeloj Podravini, ali najkompaktniji dio proteže se sjeverno i istočno od Đurđevca.** Pijesak leži na različitim sastojinama. Na obroncima Bilogore segmenti pijeska dolaze na naslage lesa, dok u Dravskoj nizini leže na pijescima i šljuncima aluvijalne ravni, a mjestimično i na barskim sedimentima. Pijesak je stvarao velike probleme u to doba, vjetar ga je raznosio na sve strane, ulazio je u kuće, putovi su bili teško prohodni i moralo se hitno prići «smirivanju» Pijesaka. Đurđevački učitelji Anka i Milan Poljak opisali su 1900. godine Đurđevačke peske.

Karta iz 1870. godine i katastarski premjer iz 1868. godine pokazuje nam da su tada Đurđevački peski bili ogoljeli. Ogoljavanje Đurđevačkih pijesaka nastalo je kao posljedica intenzivnijeg agrarnog iskorištavanja tog prostora. Pretpostavka je da je taj prostor služio za ispašu stoke, a rubni dijelovi za sadnju ratarskih proizvoda. U to vrijeme Đurđevački su peski bili prava pustinja u srcu Podravine, pa otuda i naziv «Hrvatska Sahara». Nakon razvojačenja Peski su ostali u državnom vlasništvu. Jedino su manje obrađivane površine pripale kao i ostalo obradivo tlo dotadanjim korisnicima. Tamo gdje pijesak graniči s okolnim niskim berekom, obrašten je sitnom travom i korovom, a tako je i po malim uvalicama unutar pješčanih humaka. Pijesci su tako hranili stada siromašnijih obitelji³¹.

Prvo pošumljavanje Pijesaka, odnosno točnije podizanje vjetrobrana, vezano je upravo uz osnivanje loznjaka, a datira iz 1891. godine. Narodno-gospodarstveni odsjek Kraljevske zemaljske

³⁰ FELETAR, Dragutin i FELETAR, Petar ; Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti Gornje hrvatske Podravine, str. 180. i 181.

³¹ KRANJČEV Ivan, Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, str. 11.

Sl. 11 Segment
katastarske podloge
Gjurgjevac 28 (1:
2880) – Bakovci
Izvor: Katastar
Đurđevac

ske vlade u sklopu projekta unapređivanja poljoprivrede u Hrvatskoj i Slavoniji, osnovao je na dijelu Peski “loznjak”³². Na katastarskoj karti franciskanske izmjere Gjurgjevac 18 (1: 2880) koju je 1868. godine izmjerio nadporučnik Ivan Sperro, a reambulirao i nacrtao natporučnik Vladislav Mersich naknadno je ucrtan loznjak (sl. 5.). Godine 1899. Đurđevačka imovna općina kupuje cjelokupne Đurđevačke Peske koji su do tada bili u vlasništvu financijskog erara i one, zajedno s vinogradom, u vlasništvu Zemaljske vlade Hrvatske. Od države (erara) pijeske su kupovali i pojedinci³³. Tako su na katastarskoj karti franciskanske izmjere Gjurgjevac 17 (1:2880), na području današnje šume Borik, upisane privatne parcele (Šimunic, Šandor, Mišulin, Šiptar itd.). Nakon preuzimanja Peski od Imovne općine Đurđevac nastavljeno je smirivanje i pošumljavanje Peski, ponajprije oko loznjaka, kako bi se stvorila zaštita od vjetrova. Površina cijelog kompleksa iznosila je oko 50 kat. jutara, od čega je lozom bilo posađeno 40 kat. jutara. U vinogradu se nalazilo 1900. godine i 650 voćaka. Vinograd je bio i omiljeno izletišta za Đurđevčane³⁴. Nakon smirivanja pijesaka prva kultura koja se uzgajala sa svrhom smirivanja tla bila je vinova loza. Uz lozu uzgajale su se i voćke, žitarice i povrće. Međutim, zbog velikih troškova proizvodnje matični loznjak se napušta³⁵ i na tom mjestu se sadi bor.

Pošumljavanje Peski se provodilo u četiri faze: prva faza bila je uravnavanje tla, druga smirivanje pijeska, treća sađenje bagrema, a četvrta zamjena bagrema borom. Smirivanje pijeska provodilo se na sljedeći način: na prethodno poravnanom tlu iskopale su se jame u koje su se koso stavljale dugačke grane zečjaka, borovice, johe, brijesta i hrasta. Zečjak je najviše pridonio kod smirivanja pijeska, zato jer je on odličan meliorator tla (pospješuje stvaranje i nagomilavanje nitrata) te brzim i grmolikim rastom zaštićuje ostale sadnice. Između redova bila je sijana trava, najviše vlasulja bradica. Radovi su bili intenzivni i mukotrpnji. Najamna radna snaga radila je i do 14 sati dnevno. Prva i druga faza trajale su godinu dana. Sađenju bora i bagrema prišlo se

³² ŠAVOR Ivan; Đurđevački pijesci, str. 237.

³³ Isto, str. 237.

³⁴ Isto, str. 247.

³⁵ Isto, str. 247.

sljedeće godine. Bor se sadio na površinama koje su bile dovoljno vezane psamofitskom vegetacijom. Nakon 4 godine prišlo se zamjeni bagrema bijelim i crnim borom³⁶.

Osim bora i bagrema sađena je i smreka, jablan i pajasen. Sadnja jablana zabilježena je 1906. godine, a pajasena 1908. godine. Uz rub vinograda i puta Đurđevac-Molve bila je posađena živica od trnovca (još uvijek postoji nekoliko stabala uz put). Paralelno s pošumljavanjem Peski se proglašavaju branjevinom 1901. godine³⁷. U prvoj polovici 20. stoljeća nisu svi dijelovi Đurđevačkih peski bili pošumljeni. Prostor prema Kalinovcu najkasnije je smiren (sl. 6.).

NASELJAVANJE KONAKA

Ljudi su živjeli u kućnim zadrugama, što je odgovaralo krajiškim vlastima. Godine 1807. izdan je prvi temeljni Krajiški zakon, kojim je uređen odnos između države i krajišnika. Po tom zakonu vladar se smatrao vlasnikom svih zemljišta u Vojnoj Krajini, a krajišnici su bili kmetovi cara i kralja. Ekonomsko zemljište koje su krajišnici posjedovali, smatralo se kao odšteta za vršenje vojne službe. Osim toga imali su pravo korištenja šume za pašu i žirenje stoke te za opskrbu građevnim i ogrjevnim drvom. Stočarstvo je bilo glavni oslon gospodarstva. Stoka se napasala na posebnim zajedničkim pašnjacima, na livadama, njivama, po berečnim šumama i po Pijescima. Zajednički pašnjaci su 1850. postali općinskim vlasništvom. Na njima je svaka kuća imala besplatno pravo napasanja svoje stoke bez obzira na broj³⁸. Stoka je pasla na zajedničkim pašnjacima, no s povećanjem broja stoke to nije bilo dovoljno³⁹, pa se stoka s proljeća tjerala na ispašu u okolne šume, gdje je boravila do jeseni. Đurđevačka je općina posjedovala vrlo mali broj pašnjaka⁴⁰. I livade su jednim dijelom godine služile stoci za ispašu⁴¹. I njive ili oranice mogle su poslužiti za ispašu stoci. Nakon što se neko vrijeme uzgajala pšenica ili kukuruz, na stanovitom dijelu se zemlja iscrpla i ostavila bi se na ugaru nekoliko godina. Porasla bi trava i stoka bi dolazila pasti i istovremeno gnojila zemlju. Nakon nekoliko godina ponovno bi se sijalo na njoj. Ovakav način tretiranja zemljišta postao je rijetkost već potkraj 19. stoljeća⁴². Stanovništvo se prvenstveno bavilo stočarstvom pa tek onda ratarstvom. Zato jer je ratarstvo gdje se oralo drvenim plugom i zemlja teško obrađivala bilo daleko teže, a okolica je bila bogata pašnjacima. Po broju i vrsti stoke cijenilo se bogatstvo kuće⁴³.

Imovinske i erarske šume su predstavljale nepresušno vrelo ishrane za stoku. Za «granice» su «stare pravice» graničarima bile ponovno potvrđene, te su iz tih šuma uživali mnogostruke koristi. Svaka je kuća besplatno dobivala drvo za ogrjev i gradnju potrebnih zgrada. Određene dane u godini bilo je dozvoljeno kupiti suharke iz šume, kupiti različite plodove kao žir, bukvicu i dr. Najveću korist šume su pražale za ispašu⁴⁴. Šumska vegetacija bila je vrlo bujna, šume su mjestimice bile gotovo neprohodne. Prorjeđivanje ovakovih gustiša bilo je nužno radi što pavilnijeg uzrasta i njegovanja šuma. Šume su tada osim malo polja na južnoj strani Đurđevca i nešto vinograda na obroncima Bilogore zauzimale sav mjesni okoliš istočno i sjeverno sve do same

³⁶ BLAŠKOVIĆ Vladimir; «Hrvatska Sahara» nekad i danas, str. 180.

³⁷ Isto, str. 241.

³⁸ KRANJČEV Ivan.; Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, str. 3.

³⁹ Isto, str. 5.

⁴⁰ Isto, str. 5.

⁴¹ Isto, str. 6.

⁴² Isto, str. 7.

⁴³ Isto, str. 8.

⁴⁴ Isto, str. 8.

Drave⁴⁵. Pastiri su sa stokom bili ulogoreni u šumi od proljeća do jeseni. Bilo je to izrazito sezonsko ekstenzivno stočarenje i za potrebe takvog oblika i načina gospodarskog života podizani su od pruća, granja i pletera jednostavni obori ili torovi, a uz njih jednako primitivno građeni pastirski stanovi. Pastiri bi tu iskrčili nešto šume i počeli obrađivati zemlju. Iskrčena zemlja bivala je iz običaja zadružnim vlasništvom. Takav kultiviran dio zemlje u dravskoj šumi zvao se od najdavnijih vremena *konak*⁴⁶. S vremenom se oranice (»mekote») sve više obrađuju i u ratarstvu se proizvodi hrana za stoku. Napušta se ekstenzivni uzgoj i stoga se zatvara u štale.

Đurđevačka predaja govori da počeci takvoga ekstenzivnog stočarenja sežu u drugu polovicu 18. stoljeća. Zbog ispaše stoke i usijecanja tragova kola u tlo, ogoljeli su i oživjeli Đurđevački Peski. Cijelo to razdoblje karakterizirano je graničarskim načinom života. Granica je bila izvan jurisdikcije hrvatskoga Sabora, njome se upravljalo iz Graca i Beča. Graničarske vlasti odlučivale su o mjestu, obliku i načinu izgradnje naselja. Prometnice su se gradile u skladu s potrebama graničarskih vlasti.

Ukidanje Vojne Granice (1871), njezino razvojačenje (1873) i pripojenje Banskoj Hrvatskoj (1881), imalo je mnogo utjecaja na život ljudi. Od područja bivše đurđevačke pukovnije stvorena je Bjelovarska županija. Općinska uprava u Đurđevcu osnovana je 1871. godine i do 1872. oblikovana. Do 1874. spadala je pod kotar Virje. Kotarska uprava je iz Virja došla u Đurđevac 1875. godine. U đurđevački kotar su uvrštene općine Pitomača, Virje i Novigrad⁴⁷. Đurđevac je tako opet postao upravno središte đurđevačke Podravine.

Uvođenje civilne uprave odrazilo se i na način gospodarenja prostorom. Zakonom iz 1871. godine izdvaja se iz postojećih carskih šuma jedna polovina šuma na području svake pukovnije za pravoužitak, po istim uvjetima kao i prije. Šume na području jedne pukovnije činile su jednu imovnu općinu. Tako je osnovana Imovna općina Đurđevac 1874. godine. Dodijeljene su joj razdvojene šumske površine bliže naseljima, više izložene šumskim štetama, a državi su ostali zaokruženi šumski kompleksi kvalitetnijih šumskih sastojina. Osnovna zadaća imovnih općina bila je namirenje potreba članova imovne općine šumskim proizvodima. Članovi imovnih općina bili su: mjesne, crkvene i školske općine, krajiške obitelji (koje su do segregacije živjele u zadrugama) i krajiške obitelji izvan zadruga, koje su izvršavale obveze davanja vojnika. Pravoužitničke pripadnosti odnosile su se na ogrjevno i građevno drvo, pašu, žirovinu i stelju. Imovna općina pomagala je kod izgradnje cesta, mostova, kopanja kanala i uređivanja potoka⁴⁸.

Naglim povećanjem pučanstva i diobom zadruga parceliraju se veliki posjedi, a osnivaju mala samostalna (obiteljska) gospodarstva. Pri dijeljenju zadruga trebali su biti ispunjeni neki uvjeti: svaki je sljedbenik pored kuće za stanovanje trebao dobiti najmanje 6 jutara zemlje, a s diobom se morala složiti većina članova zadruga oba spola iznad 18 godina. Prije nego će se odjeliti, svaka obitelj, koja izlazi iz zadruga morala je imati pripremljenu kuću u koju će se odseliti. Mora se priznat, da se mnogo zadruga dugo održalo samo stoga što im nije bilo moguće ispuniti sve uvjete. Najteže je bilo s prvim uvjetom, s određenim brojem jutara za svakog sljedbenika. Oni sljedbenici koje bi zapalo da se nakon diobe kao samostalni mali gospodari nastane na konaku, osnivaju trajne konačke naseobine⁴⁹. Prvotne samostalne konačke naseobine bile su sporadične, nepravilno razbacane, međusobno nepovezane. Ali postupnom aglomeracijom vežu se jedna na

⁴⁵ Isto, str. 9.

⁴⁶ Isto, str. 10.

⁴⁷ CVEKAN P., Đurđevac... str. 125.

⁴⁸ LACKOVIĆ Vinko, Osnutak, djelovanje i likvidacija Đurđevačke i Križevačke imovne općine, str. 43.-44.

⁴⁹ KRANJČEV Ivan, str. 69.

drug⁵⁰, sve dok ne poprime oblik sela (npr. Grkine, Severovci). Osim toga dolazi do transformacije stočarsko-ratarskog ekonomskog tipa u ratarsko-stočarski⁵¹. Dijeljenjem zadruga dolazi do promjena i u pejzažu. Pojedine parcele morale su se dijeliti na nekoliko dijelova, posljedica čega je još i danas vidljiva u sitnim i rascjepkanim poljoprivrednim parcelama.

Đurđevački konaki su: Grkine, Hladna Voda, Severovci, Bakovci, Krajnica, Lepa Greda, Lukin Mekiš, Đurđevački Pavljanci, Đurđevačke Trepče i Đurđevačke Rakite. Prvi puta se bilježi stalno stanovništvo na konakima 1890. godine (tab. 1). Najkasnije se bilježi u Lukinom Mekišu 1900. godine. Najveća «konačka» naselja su Severovci, Lepa Greda, Krajnica i Bakovci, a najmanja naselja su Đurđevačke Rakite i Hladna Voda (sl. 7.). Konaki Bakovci, Krajnica, Lepa Greda, Lukin Mekiš, Đurđevački Pavljanci, Đurđevačke Trepče i Đurđevačke Rakite tvore naselje Lepa Greda, koje danas nema status naselja već pripada naselju Ferdinandovac. Maksimalan broj stanovnika 8.638 Đurđevac sa svojim «konačkim» naseljima ima 1910. godine. Nakon 1910. godine broj stanovnika naselja Đurđevac opada (sl. 8.), a na konakima još uvijek raste (u Severovcima +19, u Bakovcima +19 i u Lepoj Gredi +90). Migracija stanovništva iz Đurđevca na konake uvijek je bila manja od virovske (sl. 9.). Prema popisu iz 1910. godine u Đurđevcu i đurđevačkim konakima živjelo je većinsko Hrvatsko stanovništvo. U samom naselju Đurđevac popisan je 51 Židov, 8 Slovenaca, 3 Čeha, 49 Mađara, 15 Nijemaca i 2 Talijana. U Bakovcima je živjelo 11, u Lepoj Gredi 14, u Grkinama 1, u Kranjici 1 Mađar, u Đurđevačkim Pavlancima 1 Slovak, a u Lepoj Gredi 1 Nijemac⁵². Broj stanovnika konaka kontinuirano se povećavao od 1890. do 1921. godine. To je posljedica stalnog doseljavanja stanovništva iz agrarno prenapućenog Đurđevca. Godine 1921. đurđevački konaki imali su 1921 stanovnika. Đurđevački konaki prostirali su se sve do rijeke Drave (sl. 10.). Povlačenjem rijeke Drave iz starih rukavaca i kao posljedica stoljetnih naplavlivanja nastale su plodne oranice (sl. 11).

VIROVSKI KONAKI

Novo Virje kao samostalno naselje prvi puta se u statistici vodi od popisa stanovništva iz 1890. godine. Sastojalo se od nekoliko raštrkanih konačkih naselja. Najveća su bila Medvedička, Drenovica i Crnec. Tu su još bili zaseoci Virovske Širine, Bukevlje Virovsko i Ogorelo Polje (zbog promjene toka nalazila su se na lijevoj obali rijeke Drave), Karaš, Kongovo, Pavlanci Virovski i Trepče Virovsko. Novo Virje nastalo je kao «konačko» naselje Virja, koje je u to doba bilo najveće naselje u ovom dijelu Podravine. Od prvog popisa stanovništva 1857. pa sve do 1890. godine Virje je imalo više stanovnika od Đurđevca (sl. 9). Maksimalan broj stanovnika 6611 Virje je imalo 1880., a Đurđevac 1910. godine. Novo Virje je 1890. godine imalo već 2228 stanovnika (tab. 2.). Do 1900. godine broj stanovnika se povećao na 2854 (najveće povećanje od čak 28,1%), a 1910. broj stanovnika dosegnuo je maksimalan broj 3121. Medvedička je tada iskazana kao samostalno naselje s 1061 stanovnikom. Od tada pa sve do danas broj stanovnika kontinuirano opada. Od 1890. kada se stanovništvo konaka počelo voditi kao stalno stanovništvo broj stanovnika Virja stagnira ili opada, dok na konakima raste. U desetogodišnjem razdoblju broj stanovnika smanjen je za 1178. Đurđevac je također smanjio broj stanovnika ali to je bilo neznatno (-109) i imao je više stanovnika od Virja. Na virovskim konakima 1890. godine zabilježeno je 2228 stanovnika što znači da je toliko stanovnika izgubilo Virje. Poslije ovog smanjenja broja stanovnika Virje se više nikada nije demografski oporavilo jer radilo se o demografski

⁵⁰ isto, str. 74.

⁵¹ Isto, str. 62.

⁵² Popis žiteljstva 1910. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu, 1914.

mlađem stanovništvu koje se nastanilo na konakima. Razdjelnica između Virovskih i Đurđevačkih konaka (Trepče i Pavlanci) je kanal Pačica. Kanal Pačica je prokopan 1889. godine⁵³. Kanal se ulijevao u dravski rukavac Špinc (danas mrtvica Lepa Greda). Izgradnja ovog kanala pridonijela je isušivanju velikih površina i širenju pogodnog poljoprivrednog zemljišta. Naseljavanje virovskih i đurđevačkih konaka teklo je usporedno. O tome nam govore i nazivi pojedinih zase-laka; Đurđevačke Trepče i Trepče Virovske te Đurđevački Pavlanci i Pavlanci Virovski.

ZAKLJUČAK

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća grad Đurđevac dosiže najveći broj stanovnika. U tom razdoblju naselje dobiva današnje oblike. Socijalno-ekonomske promjene utjecale su značajno na izgled pejzaža oko samog Đurđevca usitnjavanjem posjeda, nestankom ugara i prorjeđivanjem kolinjaka i živica kao međe. Uslijed prevelike agrarne naseljenosti dolazi do povremenih migracija u naplavne šumovite predjele prema rijeci Dravi. Istodobno, kao posljedica ispaše stoke, korištenja šuma i sve većih migracija prema rijeci Dravi nastavlja se „otvaranje pješčanih površina“. Krajem 19. stoljeća započinju radovi na njihovom smirivanju. Nakon raspada kućnih zadru-ga trajno se naseljavaju konaki, a s vremenom se iz pojedinačnih skupina kuća formiraju obrisi specifičnih naselja. Postanak konaka vezan je uz parcelaciju i krčenje šuma. Krčenjem šumaraka i hidrotehničkim radovima u pejzažu dolazi do promjena: sve je više oranica, izgrađuju se putovi, kanali. Đurđevački «konačari» naseljavali su i samu obalu rijeke Drave i njezinih rukavaca («Pri Brestu»). Đurđevac je dakle bio naselje na rijeci Dravi. Pošto je ovaj dio hrvatske bio pod vojnom upravom koja nije dozvoljavala sječnu najvrjednijih šuma naseljavalo se naplavno i ugroženo područje uz samu rijeku Dravu. Cijelo ovo vrijeme rijeka Drava je mijenjala korito i naplavljivala okolne prostore. U cijelom pridravskom prostoru ovdje su ostale najveće sačuvane šumske površine. Razlog tome je što je njima upravljala vojna uprava iz Graza, nepostojanje veleposjednika i osnivanje Imovne Općine Đurđevac koja je kasnije upravljala šumama. Način života đurđevačkog seljaka krajem 19. stoljeća bio je u skladu s održivim razvojem. Čovjek je proizvodio onoliko koliko mu je trebalo za život, živio je u skladu s prirodom ostavljajući u nasljedstvo današnjim generacijama kompleks đurđevačkih nizinskih šuma, sačuvanu rijeku Dravu (na području đurđevačkih konaka ni danas nije sagrađen nasip), mrtvice (Lepa Greda, Bakovci) i konačka naselja kao poseban oblik naseljenosti i života. Uz Đurđevac svoje konake naseljavala su i ostala veća mjesta đurđevačke Podravine. Tako imamo još Virovske, Molvarske, Kalnovečke, Ferdinandske, Sessvetske i Pitomačke konake. Njihovo naseljavanje teklo je usporedno.

LITERATURA:

Blašković, V.; «Hrvatska Sahara» nekad i danas, Podravski zbornik, 174.-182., Koprivnica, 1977.

Blašković, V.; Prirodne oznake Đurđevačkih pijesaka, Geografski glasnik, 1-35, Zagreb, 1963.

Butorac, J.; Popis župa Zagrebačke biskupije od godine 1334., Zagreb,

Cvekan, P.; Đurđevac-kakav nije poznat, Đurđevac, 1991.

Feletar, D.; Podravina 1., Koprivnica 1988.

Feletar, D i Feletar P.; Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti Gornje hrvatske Podravine, Podravina, Vol. VII, broj 13, 167-212, Koprivnica, 2008.

Horvat, R.; Povijest Đurđevca, Zagreb, 1940.

⁵³ SLUKAN-ALTIĆ Mirela.; Hidroregulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine, str. 135.

Katastarske podloge Djurdjevac 1-32 (1:2880)

Korenčić, M.; (Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb, 1979.

Kranjčev, I.; Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, Etnografski prikaz, doktorska disertacija, Đurđevac, 1926.

Kranjčev, R.; Pijesci u Podravini, Đurđevački pijesci, Koprivnica, 2006.

Kudumija, M.; Đurđevac u svijetu i vremenu, Đurđevac, 1968.

Kurtek, P.; Gornja Hrvatska Podravina, doktorska disertacija, Zagreb, 1966.

Lacković V.; Osnutak, djelovanje i likvidacija Đurđevačke i Križevačke imovne općine, Sto godina šumarstva Bilogorsko-Podravske regije, 41-76, Bjelovar, 1974.

Petrić, H; „Neodrživi razvoj“ ili kako je krčenje šuma u ranome novom vijeku omogućilo širenje đurđevačkih pijesaka?, Ekonomska i ekohistorija, Vol. IV, broj 4, 5-26, Samobor, 2008.

Poljak, A. i M.; Gjurgjevac, Glasnik Hrvatskog naravnoslovnog društva, godina XII, broj 1-2, 157-164, Zagreb, 1900.

Popis žiteljstva 1910. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu, 1914.

Rački, F. ; Popis župa Zagrebačke biskupije godine 1344. i 1501., Starine, knjiga IV, JAZU, Zagreb, 1873.

Slukan-Altić, M.; Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada, Podravina, br. 3., 90-102, 2003.

Slukan-Altić, M.; Hidroregulacije Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine, Podravina, br. 2., 128-152, 2002.

Šavor, I.; Đurđevački pijesci, Sto godina šumarstva Bilogorsko-Podravske regije, 229-250, Bjelovar, 1974.

Vidaković, M.; Analiza strukture i predlog za regulaciju podravskog Đurđevca, Zagreb, 1939.

SUMMARY

This paper deals with the regional development of Đurđevac and its lodgings in the 19th century and at the beginning of the 20th century. In this period, the Đurđevac area around the river Drava had the most dynamic development and was therefore given particular attention. This area is characterized by two natural geographic wholes – the river Drava and the Đurđevački Peski. The greatest changes in landscape happened precisely in this area. Therefore, the author followed the changes to the north and north-east of Đurđevac. The remains of the desert called Đurđevački Peski stretch between the huge virgin forest alluvial surfaces which were often flooded by the whimsical Drava and Đurđevac.

The paper is based on the analysis of cartographic illustrations, first of all original cadastral map from the Đurđevac cadastral office. The specific quality of these maps is the fact that all changes happening in the area (divisions, owners, new objects, etc.) were drawn into and written down on it.

The largest preserved forest areas in the entire area near the Drava remained here. The way of life of the Đurđevac "konačar" (quartermaster) at the end of the 19th century was in accordance with sustainable growth. Man produced as much as he needed for survival, he lived in harmony with nature, leaving behind a legacy for today's generations, a complex of Đurđevac lowland forests, the preserved river Drava (there are still no classic embankments in the area of Đurđevac counties), still waters (Lepa Greda, Bakovci) and the county settlements as a particular form of settlement and life.